

IV. Література XX ст.

Тема 26. Микола Хвильовий (1893 — 1933)

Миколу Хвильового називають «основоположником української прози XX ст.». Його світоглядні позиції стали поштовхом для активних дій на шляху осмислення суспільством ролі української літератури. Письменник обрав собі дорогу - бути лідером, щоб повести націю на боротьбу за право жити у вільному суспільстві, відродження національної літератури (основним мотивом у творчості М. Хвильового є мотив дороги); він висунув концепцію повноцінної національної літератури.

Погляди письменника:

Присвята: «Цвітові яблуні»

Ідейно-художній зміст

Твір надруковано в 1924 р. У новелі «Я (Романтика)» постає проблема гуманності й фанатичної відданості революції, розкривається суперечність між одвічним ідеалом любові й беззастережним служінням абстрактній ідеї, розвінчується романтика більшовицької революції. Твір торкається теми роздвоєності людської особистості («Я - чекіст, але і людина»).

Новела сповнена неоромантичної атмосфери. У творі герої зображені в екстремальних ситуаціях. Наскрізний мотив канонади, що посилюється («доноситься глуха канонада», «канонада все ближче й ближче», «глуха канонада росте» «, «бухкали гармати»). Час дії - переважно «темна ніч», місце дії - «фантастичний палац».

Автор демонструє різні уявлення людей про світ (головний герой - чекіст-фанат, теософи - шукачі нового Месії і т.п.). Увага звернена на те, що жителі міста, у якому відбуваються події, для чекістів - просто хлам, непотріб, а самі чекісти в очах людей постають утіленням інквізиції.

Найважливіші стильові ознаки новели М. Хвильового:

- розповідь від першої особи;
- драматизм;
- внутрішні монологи героя;
- відсутність безпосередньої авторської оцінки;
- лаконізм;
- виразні художні деталі;
- глибокий психологізм;
- відмова від традиційного описового реалізму;

- часові зміщення;

- символічність образів, деталей, наприклад, безіменність персонажів (символ, деталь): революційна дійсність нівелює людську індивідуальність; годинник - пересторога Бога, що життя - короткотривале;

- історичні алюзії, асоціації з метою поставити революцію у контекст визначних подій світової історії.

Особливості композиції пролог (лірико-романтичний зачин), що вводить читача у складний психологічний світ (показана розмова матері з сином напередодні грози);

- три частини — життя у фронті соціальної грози; три частини - три різні фронтові ситуації, три різні душевні стани героя.

Ідея твору: вимряне майбутнє не може наблизити людина з роздвоєним «я», ціною злочину його не побудувати.

Стислий переказ твору

«З далекого туману, з тихих озер загірної комуни шелестить шелест: то йде Марія. Я виходжу на безгранні поля, проходжу перевали і там, де жевріють кургани, похиляюсь на самотню пустельну скелю.

...Я одкидаю вії і згадую... воістину моя мати - втілений прообраз тієї надзвичайної Марії, що стоїть на гранях невідомих віків. Моя мати - наївність, тиха жура і добрість безмежна. (Це я добре пам'ятаю!) І мій неможливий біль, і моя незносна мука тепліють у лампаді фанатизму перед цим прекрасним печальним образом. Мати каже, що я (її м'ятежний син) зовсім замучив себе...»

«Наше помешкання - палац розстріляного шляхтича. Я бандит - за одною термінологією, інсургент - за другою, просто і ясно дивлюся на княжі портрети, і в моїй душі нема й не буде гніву, бо я - чекист, але і людина».

«Моїх товаришів легко пізнати: доктор Тагабат, Андрюша, третій - дегенерат (вірний вартовий на чатах)».

[Трибунал одностайно приймає рішення про 6 чергових розстрілів]

«Андрюша нервово переходить із місця на місце і все поривається сказати, що так не чесно, що так комунари не роблять. Ах, який він чудний, цей комунар Андрюша! Але коли Тагабат чітко підписався під постановою - «розстрілять» - мене раптово взяла розпука. Цей доктор із широким лобом і білою лисиною, з холодним розумом і з каменем замість серця, -цеж він і мій безвихідний хазяїн, мій звірячий інстинкт. «І я, главоверх чорного трибуналу комуни, - нікчема в його руках, яка віддалася на волю хижої стихії». Але який вихід? Я не бачив виходу. Мабуть, правда була за доктором Тагабатом. ...Андрюша поспішно робив свій хвостик під постановою, а дегенерат, смакуючи, вдивлявся в літери. Я подумав, що доктор - злий геній, зла моя воля, а дегенерат - патlach із гільйотини. А тоді подумав - нісенітниця, який він палац, це ж йому в моменти великого напруження я складав гімни. І відходила від мене моя мати, прообраз загірної Марії».

«Тьма. Дивлюся на княжий маєток і згадую, що шість на моїй совісті.

Ні, неправда. Шість сотень, шість тисяч, шість мільйонів - тьма на моїй совісті!!!»

[Через 2 дні оповідач поведе батальйон на фронт. А доти він знає, що потрібен саме тут.]

«Так: будуть сотні розстрілів, і я остаточно збиваюся з ніг! Я входжу в княжий маєток. Доктор Тагабат і вартовий п'ють вино. Андрюша похмурий сидить у кутку. Звертається до мене:

- Слухай, друже! Одпусти мене! На фронт! Я більше не можу тут.

В мені раптом спалахнула злість. Він не може? Він хоче бути подалі від цього чорного брудного діла? Хоче бути невинним, як голуб, віддає мені «своє право» купатися в калюжах крові? Кричу, що коли він ще раз про це скаже, то негайно розстріляю».

«Увійшов дегенерат і сказав, що треба розібрати позачергову справу. Привели черниць, які на ринку вели одверту агітацію проти комуні. Я входив у роль, був в екстазі. Я гадаю, що в такому стані фанатики йшли на священну війну.

- Ведіть!

В кабінет ввалився цілий натовп черниць. Я стояв одвернувшись і смакував: всіх їх через дві години не буде! Я рішуче повертаюся і хочу сказати безвихідне:

- Роз-стрі-лять!

Але вертаюся і бачу - прямо перед і мною стоїть моя мати, моя печальна мати з очима Марії. Я в тривозі метнувся - чи не галюцинація? І чую з натовпу зажурене: «Сину! Мій м'ятежний сину!» Мені погано, я схопився за крісло і похилився. Але в той момент мене оглушив регіт доктора Тагабата:

- «Мамо»?! Ах ти, чортова кукло!.. «Мамо»?! Ти, зраднику комуні! Зумій розправитися і з «мамою», як умів розправлятися з іншими.

...Я остовпів. Стояв блідий перед мовчазним натовпом черниць, як зацькований вовк. Так! - схопили нарешті й другий кінець моєї душі! Вже не піду я на край города злочинно ховати себе. Я маю тепер одне тільки право:

- Нікому, ніколи й нічого не говорити, як розкололось моє власне "я"».

«Конає вечір.

Різко кажу доктору: «Через годину я мушу ліквідувати останню партію засуджених. Я мушу прийняти отряд». Тоді він іронічно й байдуже: «Ну і що ж? Добре!» Я хвилююся, але доктор єхидно дивиться на мене - це ж у цій партії засуджених моя мати. Не витримую й шаленію, кричу, щоб не жартував зі мною. Але голос зривається, і я раптом почуваю себе жалким і нікчемним. Вартовий увійшов і доповів, що партію привели, розстріл призначений за містом».

«Мовчазна процесія підходила до бору. До мене підійшов доктор, поклав руку на плече і сказав: «Ваша мати там! Робіть, що хочете!» Я подивився - з натовпу виділилася постать і тихо самотньо пішла на узлісся. «...Я вийняв з кобури мавзера й поспішно пішов до самотньої постаті».

[Оповідач розстрілює матір.]

«Я положив її на землю й дико озирнувся. Навкруги було порожньо. Тільки збоку темніли теплі трупи «черниць». Я поспішив до свого батальйону. Але раптом зупинився, повернувся й підбіг до трупа матері. Впав на коліна й припав устами до лоба. По щоді, пам'ятаю, текла темним струменем кров. Та

раптом - дегенерат: «Ну, комунаре, підводься! Пора до батальйону!» В степу, як дальні богатирі, стояли кінні інсургенти. Я кинувся туди, здавивши голову.

...Ішла гроза. Тихо вмирав місяць у пронизаному zenіті. Йшла чітка, рясна перестрілка. ...Я зупинився серед мертвого степу:

- Там, в дальній безвісті, невідомо горіли тихі озера загірної комуні».

Словник

Інсургенти - повстанці.

Версальці (образно, запозичено з часів Паризької комуні) - всі, хто проти комунарів (у роки революції часто вживався як символ подоланої монархії).

Вакханалія - гучне дійство, бенкетування.